

Izvorni znanstveni rad
UDK 94(497.5 Dubrovnik)
Primljeno: 20.9.2011.

GOSPARI UVJEŽBAVAJU USTANAK

ANTUN PAVEŠKOVIĆ

SAŽETAK: Rad govori o književnim odrazima jedne gotovo zaboravljene i do novijega doba marginalizirane epizode iz vremena francuske vlasti u Dubrovniku. Riječ je o ustanku u godinama 1813. i 1814. Ambivalentnost njegovih književnih odraza proizlazi iz činjenice da je njegova pokretačka jezgra motivirana izrazito protumodernistički. Iako prešućivan uglavnom iz ideologijskih razloga, temeljni nesporazum samoga događaja leži u mimoilaženju povijesnih silnica i namjera promotora ustanka. Fokusan na interese vlastele, on je u povijesnom kontekstu bio tek prolazna gesta protumoderne nostalgije. Njegovi književni i publicistički prikazi uglavnom se svode na povijesno neutemeljene glorifikacije ili nesklonost njegovih izravnih protagonista da ga književno tematiziraju.

Sudbina je odredila da nam stranci ispisuju povijest, ali i povjesnicu. Ova spoznaja ne obećaje odveć. Srećom, u toj ekonomiji historiografskom energijom ponekad nismo sasvim loše prošli, zgodomice čak i neočekivano dobro. Slučaj Robina Harrisa uvjerava nas tako da se ne treba uvijek bojati Danajaca. Suvremeno, suvereno, izvrsno obaviješteno ovaj nam Englez ocrtava sve važno za povijest Grada-Republike. Čini to, sa stajališta sinteze, kompetentnije od dosadašnjih auktora dubrovačkih povjesnica, pak sam mu se stoga i obratio u povodu događaja o kojemu mi je namjera posredno progovoriti.

Prije Harrisa, cjelovite povijesti Dubrovnika i nema. Foretićev zamašni zahvat,¹ a sve što je na ovu temu napisano prije njega nije se ni približilo ozbiljnoj

¹ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808*, I-II. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980.

sintezi, obrađuje povijest Republike petrificirajući, logikom kojoj bi se našlo podosta opravdanja, činjenicu dubrovačke države kao jedinu relevantnu za sam povijesni fenomen Dubrovnika. Zaista, izvan zadanosti stare i slavne države, do danas snažno nazočne kako u lokalnoj tako i nacionalnoj kolektivnoj svijesti, teško da se može izolirano promatrati bilo koji događaj u proteklih dvjesto godina dubrovačke povijesti. Ne znači to, naravno, da je Grad prestao živjeti njenim umi- nućem, nego tek da ga je vlastita državnost odredila ne samo povijesno, već i sa- mosvjesno, a na posredan način i svjetonazorno te, jamačno ne na zadnjem mjestu, i mentalitetno. Dakle, nikada današnji Dubrovnik ne bi izgledao kako izgleda niti bi njegovo 19. i 20. stoljeće bilo takvo kakvo je bilo da ga nije oblikovala du- govječna aristokratska Republika. Potreba da se na jednom mjestu okupe podaci tako važnog fenomena nukala je Foretića na opsežan projekt kojemu mane ne treba nalaziti u namjeri i pristupu, ali mu ih možemo i trebamo naći u svoje- vrsnoj stilskoj površnosti i zamornom načinu pripovijedanja, u tom beskrajnom nizanju činjenica, nadnevaka i imena, odnosno u zanemarivanju onih intelek- tualnih i književnih osobina djela koje su vrlina Harrisova pisanja.

Dosljedan kreiranju povjesnice kao i samo kao lente vremena, Foretić je priču završio aktom formalnog ukinuća Republike, ne pišući o razdoblju kada se doga- đalo ono što me zanima u ovom radu, dakle o 1813. i 1814. godini. Također, zna- kovit je sam kraj njegova djela u kojemu se upustio u prosudbu sudbine i mo- gućih scenarija dubrovačke povijesti. Navest ću ga i zato što mi se čini kontra- diktornim cjelokupnom predašnjem Foretićeveu izlaganju. Odnosno, zaključak naprosto ne slijedi prikaz zadnjega stoljeća dubrovačke države. Dakle, auktor cijeni da je u doba pada Dubrovnik, što je u njegovu izlaganju istoznačno Republi- ci, još uvijek pokazivao veliku životnu snagu. Francuski imperijalizam, kao uzrok poremetnji europske ravnoteže, a poremećena europska ravnoteža kao uzrok pada Dubrovnika - formula je koja postaje premisom retoričkom zaključ- ku: "Dubrovačka Republika nije pala uslijed svoga unutrašnjeg razvoja već pod udarcem moćnog Napoleona."² Snagu otpora spram okupatora, logičnu i oče- kivanu, ali i trenutačnu, brzo trošivu energiju, poistovjetio je Foretić s nutarnjom snagom koju, po mom dubokom uvjerenju, Dubrovnik s početka 19. stoljeća odav- no već nije imao. O nedostatku upravo unutarnje snage, o nedostatku i zbrci mo- tiva koji su vodili protagoniste događaja iz 1813/4. godine dovoljno se uvjeriti ako promotrimo sam povijesni tijek, ali i zapise o njemu, bilo primarne, bilo sekundarne.

² V. Foretić: *Povijest Dubrovnika do 1808*, II: 466.

Taj se događaj ukazuje kao paradoks, i to višestruk. Uzmemo li zasebno povijesni segment, dakle, ono što pretpostavljamo da se, iza papira kao jedinih svjedoka, uistinu desilo, otkrivamo koliko je drastičan bio nerazmjer između povijesnih silnica i intencije njegovih pokretača. Uostalom, ni među njima nije bilo jedinstva. Još manje jedinstva, o nepodijeljenoj suglasnosti da i ne govorimo, bilo je među onima u čije su ime poduzete akcije koje čine mozaik samog događaja. Već i to pokazuje koliko je, ako se i ne uteknemo hegelijanskoj viziji povijesti u kojoj su, kao što predobro znamo, Hrvati notorno stajali kao “prepreka” dijalektici razvoja općeg (svjetskog) duha (govorim, naravno, o zabludi velikih ideja, o ludilu čiji će računi stići na naplatu tek u 20. stoljeću), koliko je događaj bio u samoj svojoj jezgri ambivalentan.

Druga razina, zapravo jedina nama dostupna, a time i jedina relevantna, razina je recepcije, koja je također paradoksalna. Mnoga bismo pitanja imali postaviti, a za početak: zašto je do novijeg doba ovaj događaj tako temeljito zaboravljen, zašto, osim u najnovijim povjesnicama, ima pomalo apsurdan status nečega što se gotovo nije ni dogodilo. S druge strane, u opisima pristranih, a mene kao književnog povjesnika zanimaju poglavito takvi, on izrasta do gotovo mitskih obzorca junačke sage. Njihova vizura značajna je višestruko - i sa stajališta cjelovite recepcije, ali i u detaljima, pogotovo onim topološkim, dakle, detaljima koji u njihovoj interpretaciji potvrđuju specifično dubrovački osjećaj prostora u kome fizis ima značenje duhovnog rasporeda adekvatna težini kakvu, primjerice, u općoj svijesti imaju pojedini dijelovi Pariza ili neke druge svjetske prijestolnice. Do dana današnjega, ili barem donedavno, do demografske katastrofe kojom su sami stanovnici poharali stari grad, Dubrovčani su živjeli u izuzetno čvrstim gabaritima prostornog ponašanja koje pokazuje njihovu duboko racionaliziranu svijest o vlastitom prostoru kao prostoru razuma emanirana u fizički prostor, koji time u punom smislu riječi biva prostorom urbaniteta.³

No, vratimo se gospodinu Harrisu. On se na događaj osvrće s pravom mjerom i osjećajem za povijesnu pravdu. To je značajno naglasiti i zato što historiografija nije ni približno obradila sve aporije proizašle iz sruza u biti srednjovjekovnog Dubrovnika i postrevolucionarne, već imperijalističke Francuske. Je li to bila tek epizoda u konačnom obračunu novog doba i starog režima, također nije

³ Želeći se ograditi od uloge suca, naglašavam samo to da ne znam kakva je danas prostorna svijest u Dubrovniku, u čijim je starogradskim zidinama ostala živjeti jedva četvrtina, ako i toliko, nekadašnjeg autohtonog stanovništva.

problematizirano. Konačno, za što su se zapravo borili “ustanici”, je li njihov napor zaustavljen na granici mehaničkog pomicanja vremena unatrag i može li uopće bilo koji pokret uspjeti ako nema razrađenu duhovnu, da ne kažem ideološku dimenziju, ako, dakle, nije temeljito osmišljen, odnosno, koje su društvene pretpostavke potrebne da bi neko zbivanje ostvarilo povijesni uspjeh – sva ta pitanja nameće nam događaj, tj. ustanak u dubrovačkom kraju tijekom 1813. i 1814. godine, a odgovori na njih prije su izbjegavani nego nemogući.

Harris nevojbeno, makar i u ruhu retoričkog pitanja, daje do znanja da ustanak ne bi moglo biti bez poticaja izvana.⁴ Mislim da je time neizravno rekao kako je pokušaj obnove Dubrovačke Republike zapravo bio osuđen na propast. Jer, kako će se u daljnjem izlaganju pokazati, upravo te vanjske sile pokretačice ustanka nisu uskoro nalazile nikakva interesa za ponovnu uspostavu dubrovačke države. I iz tih njegovih riječi možemo iščitati istinu o anakronosti ne samo tog pokušaja, nego same državne tvorbe iz čijeg se pepela tijekom nekoliko mjeseci uzaludno nastojalo istiještiti životni žar.

Inače, na početku svojevrsnog dodatka knjizi koji se dotiče spomenutih događanja, Harris ističe mecensku Marmontovu ulogu, kao i njegovo naglašeno štovanje dubrovačke kulturne oaze usred divljine. Spominje i pozitivne aspekte liberalne modernizacije dubrovačkog društva u vrijeme okupacije da bi odmah pokazao kako je ekonomski učinak francuske uprave Gradom bio katastrofalan.⁵ Pritom i opet ostaje na povjesničarima da odgovore je li projekt modernizacije uopće bio moguć u okvirima dubrovačkog državnopravnog sustava. Naime, ovdje nije bitno kako je politička modernizacija tekla kasnije, u austrijskom razdoblju dubrovačke povijesti. Bitnom mi se nameće pretpostavka da nije bila nemoguća samo rekonstrukcija, nego i elementarni razvoj društvenog organizma, jer je on zahtijevao temeljitu reformu dubrovačke države. Francuzi su to mogli postići rušenjem aristokratske vlasti. Oni su, međutim, dokinuli državu. Samo dubrovačko društvo nije to moglo ostvariti na miran način, postupnim reformama, evolucijski, bez posvemašnjeg rušenja, pače - ukidanja Republike koja bez aristokratske uprave i nije imala mogućnosti opstanka u povijesnim okolnostima

⁴ Robin Harris, *Dubrovnik / A History*. London: SAQI, 2006: 403.

⁵ Francuska uprava tako se čini antipodna staroj dubrovačkoj vlasti: dok je u doba Republike, osobito u 16, a potom ponovno u 18. stoljeću gospodarstvo prosperiralo, dotle je i u 19. stoljeću sama pomisao liberalizacije, a nekmoli liberalne modernizacije, bila unutar dubrovačke države nezamisliva. Kratkotrajna francuska uprava postiže obratno: uništenje gospodarstva i pokušaj modernizacije društva. U razvoju društva kao složenog sustava ne može se ostvariti dugotrajna inkongruencija subsystema upravne organizacije i gospodarskog života.

početka 19. stoljeća. Suprotan stav spada u rubriku “konzervativne utopije” braće Vojnovića.⁶ Ovo razmišljanje, a mislim da ono predstoji našoj historiografiji u kontekstu sociološkog sagledavanja modernizacije, ne bi dovelo do pitanja o mogućnosti opstanka, nego do spoznaje o nužnosti prestanka Dubrovačke Republike, pa čak možda i do dvojbe je li i koliko je Republika zapravo nadživjela vlastitu povijesnu aktualnost. Pritom, naravno, ne želim brkati uzroke i povod te iznaći da je pad došao zbog nemogućnosti modernizacije iznutra, nego slutim buduću analizu o tome zašto Republika i u povoljnijim geostrateškim okolnostima u datom povijesnom trenutku nije imala nikakve šanse za opstanak. Ponekad mi se, naime, čini da su Francuzi dobra izlika za neproblematiziranje intrinzičnih sociopovijesnih silnica propasti staroga Dubrovnika.

Dakle: bez obzira što su protiv francuske vlasti dijelom bili i plemići iz svojih staleških interesa i građani, zbog propasti pomorstva i trgovine, glavnih izvora njihove egzistencije,⁷ mislim da ostaje problem perspektivne nepomirljivosti starog, utjelovljenog u aristokratskoj vlasti i novog, utjelovljenog u dubrovačkom građanstvu i možda pokojem rijetkom vlastelinu koji je bio radikalno zadojen idejama novog doba. Stari Dubrovnik nikako se nije mogao rekonstruirati iznutra, i to upravo zato što vladajuća kasta nije željela i nije bila sposobna ni za kakvu promjenu, te se mijena, nužna za prirodan tijek društvenog razvoja, u takvom slučaju mogla ostvariti samo još prevratom, a svaki bi unutarnji poremećaj tako okoštalog sustava vjerojatno doveo do rušenja same države, minijaturne tvorbe nesposobne da amortizira svaki radikalniji unutarnji nemir. Pod “radikalnim” mislim na pokret koji nije ograničen teritorijalno kao, primjerice, konavoski ustanak, već je određen otporom svih neplemića spram aristokratske vlasti, dakle, nadahnut klasnim interesom.

O nemogućnosti unutarnjega razvoja, dakle, usuprot modernizaciji u bilo kojem vidu, mislim da govore općepoznate činjenice. Uzmimo samo nekoliko suhih povijesnih podataka. Staleška struktura Dubrovnika okamenjena je još 1332, kada se Veliko vijeće “zatvorilo” i tim činom oblikovalo vladalačku aristokraciju, čiji se sastav neće bitno promijeniti do kraja Republike, a način vladanja, utemeljen na činjenici da su sve političke i društvene odluke ovisile isključivo o volji vlastele, neće se mijenjati uopće. Dakle, početak 19. stoljeća Dubrovnik dočekuje s ustrojem

⁶ Ivo Banac, »Struktura konzervativne utopije braće Vojnovića.«, u: *Radovi međunarodnog simpozija o djelu Iva Vojnovića*, prir. Frano Čale. Zagreb: JAZU, 1981: 19-49.

⁷ Stjepan Čosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999: 97.

uspostavljenim još duboko u srednjemu vijeku. O supremaciji vlastele, ali i njihovoj dosljednoj volji za potpunom vlasti ne govori samo poznati fakat da su dubrovačka vijeća imala potpunu kontrolu nad javnim i privatnim tijekovima života na ozemlju Republike, nego i činjenica da su vlastela, svakako ne zbog osobite ljubavi spram neplemenitih, ubrzo nakon zatvaranja vijeća osnovala bravotvštinu antunina, s ciljem da neutraliziraju novopridošle građane koji su stekli bogatstvo i ugled i nad njima ostvare neposrednu kontrolu.⁸

Strogi endogamijski zakoni i slaba reprodukcija, uz pogibiju dijela vlastele tijekom velikog potresa 1667. godine, u sedamnaestom stoljeću zaprijetili su biološkoj podlozi aristokratske vlasti, pa su od 1666. od 1678. u Veliko vijeće primili deset bogatih i uglednih građanskih rodova. Međutim, to se proširenje događalo uz žestok otpor znatnog dijela stare vlastele, a novoprimitljeni su prepoznavani kao “pridošlice” sve do samoga kraja Republike. Stanovit gospodarski polet i demografska obnova u 18. stoljeću nisu donijeli nikakve bitne promjene, jer vlastela i dalje nije pokazivala nimalo sklonosti da dijeli vlast. Čak i u gospodarstvu, pače u najpropulzivnijoj njegovoj grani, pomorstvu, plemići su nastojali zadržati kontrolu nad poduzetništvom, usprkos činjenici da je pomorski kapital sve više postajao vlasništvom građana.

U načelu se raskoli unutar samog patricijata uzimaju kao razlog krize u državi pred sam njen kraj. Međutim, ti su se raskoli (salamankezi – sorbonezi, barnabotti – marittimi, itd.) tako snažno reflektirali na cjelokupan društveni život samo zato što je vlast i dalje ostajala samo u rukama plemstva! Nije, dakle, krizu u društvu proizvodila nesloga vladajućih. Razrožnost vladara mogla je proizvoditi krizu samo zato što su, da se nisu slagali ni oko čega drugog, bili složni ili gotovo složni barem u jednome: u temeljnom kastinskom interesu nepodijeljene kontrole ne samo političkog, nego i cjelokupnog društvenog života državne zajednice. Tako rigidan sustav nije dopuštao ni snažniji gospodarski zamah, moguć tek u raznolikosti i autonomiji poduzetničkih djelatnosti. Država je stoga ovisila isključivo o pomorstvu. Snaženje građanstva pred sam kraj Republike nije dovelo do demokratizacije, nego do sasvim apsurdne situacije u kojoj tročtvrtinski vlasnici pomorskog kapitala ni na koji način ne sudjeluju u vlasti. Koliko je ovaj drastičan nerazmjer između ekonomske moći i potpune političke obezvlašćenosti građanstva mogao potrajati, teško je reći. Vjerojatno ne jako dugo, zauvijek sigurno ne.

⁸ Vidi: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, 1. Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2011: 21.

Francuska okupacija tako je samo prikrila duboke strukturne probleme jedne vlasti posve nesposobne da se suoči s novim dobom. Neuspjeh Francuza nije, dakle, bio ni posljedica ni uzrok uskrsnuća duha starog sustava. O tome je, uz druge bitne teme, natuknuo i Stjepan Ćosić u povijesti prve polovice dubrovačkog 19. stoljeća, prevažne i zato što makar usputno govori i o propalom pokušaju modernizacije, prije svega gospodarske a potom i duhovne. Naime, liberalna modernizacija, kako nam pokazuje Ćosić, nasukala se na lokalnom osujećenju društvenih procesa karakterističnih za to doba. Ćosićev zaključak kako bi Francuzi imali prilike izgraditi državni model građanskog tipa da su uspjeli osigurati mir i stanovitu autonomiju dubrovačke pokrajine, uz porezne olakšice, te njegova pređašnja opservacija da istima nije pošlo za rukom steći ni simpatije seljaštva, budući da su se ograničili tek na ublažavanje zaoštrenih suprotnosti između kmetova i vlastele⁹ također posredno indicira nemogućnost modernizacije u okvirima starog sustava, a time i njegovu anakronost. Problem francuske uprave očito je bio u njenoj objektivnoj nemoći da odgovori na društvenu potrebu, a ne u tome što je povrijedila patriotske osjećaje Dubrovčana, među kojima su mnogi, uključujući i nemali broj same vlastele, bili vjerni službenici te vlasti. Njen uspjeh, djelomičan i nedostatan, jest činjenica da su, kako kaže Ćosić,¹⁰ u tom razdoblju ipak razbijeni elementi stare okoštale aristokratske strukture.¹¹ Ovdje se otvara još jedno historiografsko poglavlje - na temu nesporazuma: jesu li dubrovački frankofili simpatizirali revoluciju i, ako jesu, jesu li bili svjesni da, umjesto modernizacije prevratom, imperijalističkom kampanjom dobivaju rekonstrukciju carstva. Njihovo nezadovoljstvo svjedoči barem slutnju, ako ne i sazrelu svijest.

⁹ S. Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*: 97-98.

¹⁰ Problem ove izvrsne knjige jest, kako ja vidim stvari, nesklonost auktora da izvuče jasne i dosljedne zaključke iz vlastite briljantne analize. Naime, sve pretpostavke tipa "da je bilo...ovako ili onako" govore notornu stvar: da je bilo upravo kako je bilo i da nam povjesnica mora govoriti samo o tome kako je bilo. Da su velike sile htjele, Dubrovnik bi opstao. No, one nisu bile zainteresirane za njegov opstanak, pa on zato i nije nastavio svoj samodržavni put. Volja velikih sila kao isključivi jamac opstanka državnice govori nam tek u prilog tezi da sama Republika nije imala snage nastaviti živjeti, između ostalog u dobroj mjeri i zato što se nije bila sposobna promijeniti iznutra. Mi se možemo zabavljati i historiografskim agnosticizmom - zamišljati što bi bio rezultat produženog života Republike (dakle, da su velike sile *htjele* da ona opstane). Jedna je posljedica sigurna: upitan bi bio učinak nacionalne integracije na hrvatskom jugu. Predugo je Dubrovnik živio izvan matice i prejak je bio interes dvojne Monarhije da se jačanjem dalmatinskog samoidentifikacijskog osjećaja spriječi stvaranje nacionalno integriranog i time potencijalno konkurentskog hrvatskog nacionalnog organizma, a da postojanje prosperitetne samostalne državnice čija je kulturna prošlost nerazdvojna od dalmatinske ne bi bilo instrumentalizirano protivu Hrvatske.

¹¹ S. Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*: 97-98.

Problem samog ustanka protiv francuske vlasti problem je dubrovačkog patricijata. Ta jednadžba još je jedan argument u prilog tezi da ustanak zapravo nije ni imao šanse. Po Harrisu, vodstvo protufrancuskog pokreta bilo je ograničeno na ostatke dubrovačkog plemstva, staleža bez snage da sam uspostavi predašnji sustav.¹² No, bez obzira koliko kompetentno obradio svoju temu, ovaj auktor, za razliku od, recimo, Ćosića, ni lateralno ne razrađuje problem izostale modernizacije dubrovačkog društva. Kao da ga naprosto smatra irelevantnim za svoj formalni objekt.

U nastavku izlaganja Harris u nekoliko efektnih poteza opisuje sam ustanak.¹³ Francuzi su, dakle, već od početka 1812. imali unutarnjih problema s vlastitom vojskom. U prvoj polovici 1813. Britanci su postupno zauzimali jugozapadni dio dubrovačkog područja. Plemstvo je, predvođeno Jerom Natalijem, uz britansku pomoć preuzelo nadzor nad Elafitima i pripremalo restauraciju. Harris ističe i ulogu obitelji Bona, Miha i njegovih sinova Pijerka i Frana. Potonji je uz pomoć Britanaca uspio podići na ustanak Konavle, a potom i Župu dubrovačku. Vlaha Cabogu, u dubrovačkoj tradiciji smatrana izdajicom, Harris, zanimljivo, identificira kao žrtvenog jarca čija će naknadna uloga zastrijeti istinu o beznadnosti samog ustanka.

Cabogu su Britanci, zauzevši Cavtat, proglasili privremenim guvernerom, a on je svoj stožer smjestio u Sorokočevičevoj vili u Gružu te se, pod pokroviteljstvom engleskog časnika Lowena, proglasio glavnim zapovjednikom kopnenih snaga Republike. Na sastanku u Rijeci dubrovačkoj 18. siječnja 1814. plemstvo se, raspravljajući što dalje, podijelilo. Obitelji Natali i Bona bili su za trenutno proglašenje Republike, a Caboga i veća grupa plemića nisu podržavali ovako radikalnan potez. Kompromisno su izglasane brojne rezolucije, a jedna od njih zadužila je Miha Bonu da od protubonapartističkih saveznika u Beču zatraži obnovu Republike. Također, bilo bi zgodno proučiti je li i ova podjela među patricijatom možda posljednji čin vjekovnog raskola u svjetlu najnovijih saznanja Nenada Vekarića.¹⁴

¹² R. Harris, *Dubrovnik / A History*: 406.

¹³ Opis ustanka ovdje slijedi: R. Harris, *Dubrovnik / A History*: 407-419.

¹⁴ Stjepan Ćosić i Nenad Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2005. Također, osobito značajan rad, s mnoštvom novih uvida o permanentnom raskolu dubrovačkog patricijata još od 13. stoljeća, jest referat koga je Nenad Vekarić predstavio izlaganjem na Danima hvarskog kazališta 2008. godine: Nenad Vekarić, »Držićeva firentinska urotnička epizoda: dio plana Bobaljevićeva klana da razvlasti Gundulićev klan.«, u: *Dani hvarskog kazališta*, 35. *Nazbilj i nahvao: etičke suprotnosti u hrvatskoj književnosti i kazalištu od Marina Držića do današnjih dana: u čast 500-obljetnice rođenja Marina Držića*. Zagreb-Split: HAZU i Književni krug Split, 2009: 5-16. Opširnije, vidi u: Nenad Vekarić, *Nevidljive pukotine. Dubrovački vlasteoski klanovi*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2009.

Harris napominje da je u trenutku spomenutog sastanka Caboga možda već radio za Austrijance. Vlastela su odredila da on i nadalje obnaša dužnost glavnog upravitelja. Nastavljeni su i naponi na Velikoj Porti, a idućeg je dana posebno sastavljena komisija posjetila austrijskog zapovjednika Milutinovića i prenijela mu odluke sa sastanka u Rijeci dubrovačkoj. Grad su s kopna opsjeli ustanici pod Caboginim vodstvom, a s mora su ga blokirali Englezi. I dok je general Montrichard u Gružu 27. siječnja pregovarao o predaji, u gradu su pobunjenici na Orlandov stup istaknuli zastavu Svetoga Vlaha. Harris tvrdi da ovaj čin nisu poduprli gradonačelnik ni vladajuća elita te da ni srednji sloj pristalica Republike vjerojatno nije bio sklon prikloniti se buntovnicima, okupljenima na Pločama pod vodstvom Dživa Natalija. Ćosić drži da se gradska vlast, u stvari, pribojavala sukoba između ustanika i Austrijanaca,¹⁵ koji su već bili nadomak grada i čiji je general Milutinović u Gružu pregovarao s Montrichardom. Zanimljiva je rečenica kojom Ćosić zaključuje ovaj dio rasprave o ustanku: "Tako su, zbog vlastitog nejedinstva, Dubrovčani propustili priliku da u posljednji trenutak sami oslobode Grad."¹⁶ Ona, naime, usuprot starijoj tradiciji adoriranja aristokratskog republikanizma, ničim ne prejudicira obnovu Republike, odnosno, ne izjednačuje slobodu s restauracijom, što se logično uklapa u kritičan odnos ovog povjesnika spram dotrajale strukture klasnog sustava Dubrovačke Republike.

Dotrajalost te vlasti najtočnije bismo mogli predočiti ako gore iskazane stavove o nemogućnosti preobrazbe sučelimo Parsonsovim tezama o nužnim razvojnim tijekovima društva. To što bi se upravo sociologijskom funkcionalizmu kao spasonosnoj koncepciji za vlastite nade priklonili oni koji misle da se Republika mogla spasiti ništa ne mijenja na stvari: u slučaju dubrovačke države, shodno ranije navedenim povijesnim realijama, jedina perspektiva promjene jest ona koju u sociologiji zastupaju pristalice teorije konflikta. Perspektiva društvene akcije i bilo koja inačica interakcionizma još je manje teoretski operabilna u konkretnoj situaciji, budući da podrazumijeva znatnu ulogu pojedinca, a upravo pojedinac, osim kao arhetipski rodoljub, u tradiciji dubrovačkog političkog mišljenja nema nikakva mjesta - u starom Dubrovniku politička volja isključivo je kolektivna.¹⁷

¹⁵ S. Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*: 108.

¹⁶ S. Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*: 108.

¹⁷ O spomenutim sociološkim perspektivama, vidi: Anthony Giddens (uz pomoć Karen Birdsall), *Sociologija*, prema 4. engleskom izdanju, prev. Rajka Rusan-Polšek. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2007: 16-18.

Parsons¹⁸ govori o napretku prilagodbom, tijekom koje procesi diferencijacije i napretka mogu tražiti da se u dani opći sistem neke zajednice uključe kao punopravni članovi ranije isključenih skupina koje su razvile legitimne sposobnosti da “pridonose” funkcioniranju sistema. Kao najčešći primjer takvog sustava Parsons u nastavku navodi strukturu posve sukladnu slici dubrovačkog društva: riječ je o podjeli na više i niže klase, pri čemu viša klasa monopolizira status “pravog” članstva, odnoseći se prema pripadnicima niže klase kao prema građanima drugog reda. U dubrovačkom slučaju može se zaključiti da je riječ o monopolu u kojemu “pravi” ni ne priznaju “nižima” pripadnost političkome narodu. Proces diferencijacije i napretka, a dubrovačko društvo nije u tome iznimka, sve više otežavaju održavanje ovakvih jednostavnih sustava. Uključivanje ranije isključenih elemenata, sukladno ovoj teoriji, nužno je u procesu diferencijacije. No, kako smo vidjeli, ničemu se dubrovačke političke elite nisu toliko žestoko suprotstavljale kao ovom uključivanju. To je još jedan dokaz pretpostavci da bi Dubrovačka Republika i u sasvim drukčijim vanjskim okolnostima doživjela kolaps. Nesposobna za promjenu, nesposobna za život bez promjene.

Koliko je Dubrovnik na početku 19. stoljeća bio oslonjen na prošlost, koliko nije bio u stanju promijeniti ni vlastite političke navike, a kamoli sebe sama i svoj ustroj, govori i postupanje vlastele tijekom samog ustanka. Ako su historioografski opisi točni, odnosno, ako se oslonimo na noviju, kritičku historiografiju, možemo zaključiti da je vjekovno dubrovačko kunktatorstvo, uzdignuto do političke filozofije izvan koje politički vođe zajednice nisu znali postupati, ovaj put osujetilo uspjeh. Umjesto Dubrovčanima, Grad je predan austrijskim i engleskim trupama. Po Harrisu, Caboga je raspustio pobunjenike, po Čosiću taj je vođa otvoreno stao na austrijsku stranu. Bio je to kraj. Pripomene o neslozi protagonista i njenim posljedicama nisu upitne. No, insistirati isključivo na njima ipak bi značilo suptilno zametnuti još jednu bitnu činjenicu: pokret, osim revolta puka zbog teških životnih prilika, nije imao korijena u neplemićkim krugovima, kojih se uglavnom nije ticala nikakva ideja o obnovi Republike, te je stoga pobuna, ako joj je restauracija i bila svrhom, bila bezizgledna. Britanska patetika o starim slavama, svakako draga domoljubnu uhu dubrovačkom, bila je tek taktički potez sile kojoj je na širem europskom i svjetskom planu cilj bio napoleonsku strategiju oslabiti gdje god je i kako god to bilo moguće, a Harrisova primjedba o nekakvim simpatijama pojedinih britanskih časnika za “dubrovačku stvar”,

¹⁸ Talcott Parsons, *Društva*, prev. Vesna Grbin i Predrag Raos. Zagreb: Biblioteka August Cesarec, 1991: 36.

ako i istinita, zanemaruje načas, možda i kurtoazno, razloge britanske nazočnosti u dubrovačkom području.¹⁹

Diplomatski pokušaji Miha Bunića u Beču bili su beznađni, budući su se Albion i Dvoglavi Orao već dogovorili o sudbini Dubrovnika. Otpori dijela vlastele nisu mogli omesti uspostavu austrijskoga vrhovništva nad Gradom. Elafitski otoci na kojima je Natali uz pomoć Britanaca opstajao još neko vrijeme, te usamljene oaze na pučini izvrsno simboliziraju izgubljenost ustanka u konkretnom vremenu.

U novije doba prvi je na ustanak i na šutnju o njemu podsjetio Iвица Prlender u knjizi *Sve opsade Dubrovnika*.²⁰ Prlender govori o dvostrukoj šutnji - onoj hrvatske historiografije ali i neukorijenjenosti ustanka u povijesnom identitetu Dubrovnika. Razloge šutnji nalazi u kasnijoj jugoslavenskoj ideologiji. Ako je njegova teza točna, ona može objasniti zašto se na ovaj ustanak literarno nije osvrnuo Ivo Vojnović. No, zašto je onda njegov brat Lujo tako patetično ocrtao pad i pobunu? Vjerojatno zato što ideologija,²¹ a Lujo je prije i iznad svega ideolog, naknadno želi prikazati Grad kao idealno arkadijsko jedinstvo, zauvijek izgubljeno francuskim "dohodnjem". Što se braće Vojnovića tiče, ne bi trebalo smetnuti s uma ni kompleks "dogona", jer njihovo podrijetlo baš i nije u skladu s viđenjem tradicionalne genealogije dubrovačke vlastele, a opet je upravo podrijetlo po majčinoj liniji hranilo sjećanje na nešto što im i pripada i ne pripada. Ne bih htio biti matoševski maliciozan, ali je sasvim jasno da takav *background* neprekidno prijete frustracijom koju je moguće nadići afektacijom i domišljanjem prošlosti, u čem je *gospar* Ivo bio nenadmašan. Taj vojnovićevski religiozan odnos spram prošloga, a Suvin²² ga je

¹⁹ Ne znači, uostalom, da pokojni britanski časnik nije osjećao osobnih simpatija za hrabrost ustanika. Međutim, osobni stavovi Britanaca nisu u konkretnoj situaciji ništa značili. Konačno, nitko od njih nije, bez obzira na vlastite emocije, postupao izvan striktnih naloga vlastita rukovodstva.

²⁰ Iвица Prlender, *All the Sieges of Dubrovnik / Sve opsade Dubrovnika*. Zagreb-Dubrovnik: Hrvatski centar P.E.N.-a / Most - The Bridge, 1993: 29-30.

²¹ Ovim pojmom ovdje ne podrazumijevam lažnu svijest u smislu marksističke tradicije koja pejorativno definira ideologiju. Priklanjam se Van Dijkovoj definiciji ideologije kao društvene predodžbe koju dijele pripadnici neke skupine, i to predodžbe koja im upravo kao pripadnicima skupine omogućuje da organiziraju društvena uvjerenja oko onoga što je za njih dobro ili loše, ispravno ili pogrešno, i da u skladu s tim djeluju (Teun A. van Dijk, *Ideologija / Multidisciplinarni pristup*, prev. Živan Filipi. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2006: 21). Nije ni mjesto ni trenutak, ali bi bilo iznimno korisno istražiti interese koje skupine opskrbljuje ideologijskim premisama Lujo Vojnović na početku 20. stoljeća - u to doba sve agresivnije protagoniste velikosrpskog nacarta ili mlado građanstvo i mladež jugo-orijentacije? Zavodljivo je na ovo pitanje odgovarati potvrdno, ali pritom ne bi trebalo smetnuti s uma da je odabir ideološke opcije ipak podosta složena stvar, ovisna ne samo o socijalnim nego i o brojnim psihološkim čimbenicima.

²² Darko Suvin, »Dramatika Iva Vojnovića: geneza i struktura.« *Dubrovnik* 20/5-6 (1977).

još davno nazvao i numinoznim, ipak govori koliko im je ta prošlost, i pored naglašavane ljubavi za nju i, barem u Luja, izvrsne obaviještenosti, bila strana - točnije, koliko su oni bili strani njoj.

Ipak, zanimljivo je pogledati kako ustanak kojim se bavimo kao temom i povodom različito tretiraju dva brata, literat i publicist. Pokazuje se pritom stara istina da velika književnost, nerijetko i bez znanja i htijenja svoga tvorca, govori veliku istinu. Rekli smo, Ivo se u svom opusu, uglavnom kantileni lokalpatriotske nostalgije, nigdje nije izravno osvrnuo na ustanak. No, u trećem je dijelu *Trilogije* izvrsno ocrtao ne samo nemoć vlastele da promijeni vlastitu državu, nego i dramatičnu samospoznaju vlastite nemoći. Prvi dio spomenutog djela prikazuje vojnu i političku, odnosno društvenopovijesno motiviranu nemoć, ali i neslogu plemstva pred neprijateljem. U *Sutonu* smo suočeni s tvrdoglavom ustrajnošću na vlastitim običajima, dakle, s nespravnošću vlastele da se promijeni čak i kad je suočena s biološkom propašću. Tako je drugi dio *Trilogije* prikaz psihološki determinirane nemoći. Treći nam dio u zanimljivoj opservaciji gospara Lukše nudi neizravno priznanje dvostruke nemoći za promjene: one u prošlosti i one u sadašnjosti. I dok u prvom dijelu *Trilogije* gospari Dživo i Orsat tematiziraju potencijalnu političku modernizaciju i žestok otpor spram nje, ne shvaćajući da je dilema “pučani u Senatu - da ili ne” zapravo promašena jer dolazi prekasno i nipošto ne može promijeniti sudbinu Grada, dotle Lukša Menčetić u trećem dijelu dovršava ovaj *leitmotiv* koji se neprekidno sluti u pozadini zbivanja. Tipičnom gestom aristokratske mrzovolje on zaključuje da se prošlost ne može promijeniti, a ta je nepromjenljivost ujedno i najteža kazna protagonistima povijesti.

Bez obzira na aristokratsko pozerstvo i adoriranje prošlosti, zahvaljujući nervu istinskog umjetnika, Ivo Vojnović uspijeva prikazati neumitnost povijesne stvarnosti. Osjećajući neizbježnost propasti, ali i umjetnički eksploatirajući pad i žal za nepovratnim vremenima, u svome opusu spomenutom ustanku nije posvetio ni najmanju pažnju. Naime, u njegovoj stvarateljskoj svijesti Grad i Republika funkcioniraju kao apsolutne transcendentalne vrijednosti i njihovo “ovostranjenje” nemoguće je s dva različita ali umjetničkim postupkom duboko povezana razloga: estetskog imperativa i intuiranja povijesne nužnosti. Kompleksnost Vojnovićeve motivacije najpreciznije je definirao Luko Paljetak: “*Trilogija* u cjelini, sagledana s britke brisane površine tarace, scenski utjelovljuje viziju ljudskog egzistiranja (koje uključuje i život ljudi i život stvari) u posvećenom i po prirodi pjesničke vizije gotovo nestvarnom prostoru Grada, zasnovanom na Vojnovićem (re)afirmiranoj jednadžbi po kojoj Sloboda (onaj gundulićevski

Božji dar) jest Ljepota koja je uvjetuje, opravdava i transmitira. Vojnović pritom ne zanemaruje dio povijesnih (držićevskih) istina za račun onih likova koje snagom pjesničke vizije zatječemo u prostoru i vremenu jednog jednoć mogućeg, postojećeg postojanog svijeta.”²³

Metodologiju djela *Pad Dubrovnika* mlađega Vojnovića, Luja, iza transparentnog pseudoklasicizma lako detektiramo kao specifičan odvjetak njemačkog idealističkog historizma koji državu nije smatrao sredstvom moći pojedinih društvenih slojeva i grupa, nego utjelovljenjem etičkih vrednota.²⁴ Dubrovačka Republika bila je tako posebna individualnost, izraz visokih moralnih normi njenog vladajućeg sloja. To je prvenstveno politička povijest zabavljena djelatnošću bitnih osoba. Taj metodološki trag mogli bismo slijediti sve do Rankea, koji velike ličnosti vidi kao pokretače povijesti,²⁵ samo što u Vojnovićevoj povjesnici svaki protagonist ove male periferijske, lokalne povijesti izrasta u svojevrstan simbol, u oštrim rezovima jasno karakteriziran portret oglednoga karaktera. O samom je ustanku svoj stav iznio već u prvoj knjizi, tvrdeći da se Dubrovnik još 1806. imao šanse barem kratkoročno suprotstaviti neprijatelju. Dvije su tvrdnje bitne. Prva: “Osim odreda regularne vojske u samom gradu, 400 vojnika od prilike, mogahu se latiti oružja i gragjani, pa učiniti ono što će god. 1813. tako slavno započeti.”²⁶ Druga: “Pridolaženjem novih sila propast Dubrovnika bila bi samo odgogjena, ali neizbježiva.”²⁷ One zapravo govore da je otpor bio beznadan i s nutarnjih i s vanjskih razloga.

U drugom dijelu svoga opsežnog djela Lujo Vojnović izravno piše o događajima 1813/4. Uvodno je atmosferu tih godina kontekstualizirao političkim horizontom na kome se javljaju dvije “stranke”: republikanaca i galofila. Prvi - Dživo Natali, Miho i Frano Bona, Dživo Caboga i dr. - sasvim se “povukoše sa male pozornice, vjerujući da je ‘svaka sila za vremena’ i da će ovo novo Rimsko Carstvo tresnuti kad tad o zemlju. Produžavahu, megjutijem, u tajnosti, diplomatsku gverilju protiv novoga stanja stvari.”²⁸ U opisu galofila izranja i bitna činjenica o pučanima koji pad Republike dočekuju iz perspektive vlastita klasnog interesa. Bez obzira na osobna nagnuća, Lujo Vojnović objektivno,

²³ Luko Paljetak, »Uvod.«, u: Ivo Vojnović, *Izabrana djela I*, prir. Luko Paljetak. Zagreb: Matica hrvatska, Stoljeća hrvatske književnosti, 2003: 23.

²⁴ Mirjana Gross, *Historijska znanost / Razvoj, oblik, smjerovi*. Zagreb: SNL, ²1980: 100.

²⁵ M. Gross, *Historijska znanost / Razvoj, oblik, smjerovi*: 95.

²⁶ Lujo Vojnović, *Pad Dubrovnika. Knjiga prva (1797.-1806.)*. Zagreb: piščevo izdanje, 1908: 208.

²⁷ L. Vojnović, *Pad Dubrovnika. Knjiga prva (1797.-1806.)*: 209.

²⁸ Lujo Vojnović, *Pad Dubrovnika. Knjiga druga (1807.-1815.)*. Zagreb: piščevo izdanje, 1908: 108.

mada samo implicitno, pokazuje da je stanje starog dubrovačkog sustava zapravo neodrživo. Jer, ako je bitan dio stanovništva čak i okupaciju mogao prihvatiti kao polugu vlastitoj društvenoj afirmaciji, pitanje je trenutka kada bi i u kojoj inačici ustao protiv Republike. Tako su vlastela, tvrdoglavom praksom sprovođeci načelo “država to sam ja”, doduše u modificiranu obliku kao “država to smo mi”, zapravo potpisala smrtnu osudu i državi i sebi.²⁹ To je pravo značenje činjenice da su pučani, kako to ne bez sarkazma ali objektivno opisuje Lujo, barem prvih godina spremno prihvatili okupaciju: “Druga stranka, čiji je tipični predstavnik glavom prvi ‘Maire’ Antun Sorgo, možda sa manjom zaljubljenosti u samu sebe, bijaše riješena ne samo da se koristi nego da se sasvijem slije sa novim stanjem, da zbací melankoliju kao nedostojnu novijeh podanika jednoga tako silnoga Cara. Ovi se bijahu sporazumjeli sa pučanima frankofilima koji, još za sada, ne gledahu u prisajedinjenje Francuskome Carstvu nego doktrinarno zadovoljstvo da je jedna aristokracija propala kao vladajuća klasa i da im je otvoren pristup u Sancta Sanctorum gragjanske i sudske uprave.”³⁰

Ravnajući se prema postojećim primarnim izvorima, Lujo Vojnović ipak olatko zaključuje da su tek nesretne okolnosti spriječile transformaciju i spas države: “Mnogi gragjani tražiše da se odma proglasi demokratsko-aristokratski ustav dok je Montrichard još u gradu. Ništa u ovom trenutku ne bješe od Republike popularnije. Mješoviti sistem vlade bijaše u svačijoj misli, jedini koji bi bio iznio Dubrovnik na kraj, kao državicu sposobnu za život, kao sretnu pomorsku republiku. Svi ti razmišljaji ustupiše mjesto jednoj jedinjoj misli i riječi: kapitulacija.”³¹ Ove su riječi vrijedne komentara. Ne upuštajući se u podrobniju raspravu, želim samo podsjetiti da je mješoviti, aristokratsko-demokratski sustav vlasti, a institucionalni mu je model britanski parlamentarizam, izrastao i oblikovao se stoljećima, često u nimalo bezazlenim sukobima i prevratima. Britanski sustav plod je povijesnog kompromisa, rezultat relativno dugog povijesnog tijeka, a ne zacrtana ideala nekog ili nekih rodoljubnih vizionara. On je ponajmanje moguć onako kako ga u konkretnoj situaciji zamišlja Lujo Vojnović - kao palijativno

²⁹ Adekvatnijeg komentara ovoj situaciji nema do u zaključku Vesne Čučić: “Čvrsto odlučno da ne dijeli vlast s građanima, plemstvo se nije bilo spremno suočiti s novonastalim zamršenim problemima u kojima se našla njihova višestoljetna država.” (Vesna Čučić, *Posljednja kriza Dubrovačke Republike*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku; Matica hrvatska Dubrovnik, 2003: 192). Ono što sam i sam u ovom radu tvrdio razlikuje se od njene opaske samo u mom uvjerenju da je Republika bez plemstva bila posve nespremna za život i opet zahvaljujući tom istom aristokratskom staležu koji je sebe napravio apsolutnim gospodarom svih poluga političkog, upravnog i javnog života države. Vlastela su, dakle, bila podjednako zaslužna za život i odgovorna za smrt Republike.

³⁰ L. Vojnović, *Pad Dubrovnika. Knjiga druga (1807.-1815.)*: 108.

³¹ L. Vojnović, *Pad Dubrovnika. Knjiga druga (1807.-1815.)*: 193.

sredstvo kojim bi se *ad hoc* legitimirao državni subjektivitet i tako zajamčila opstojnost Republike. Ne mogu se preko noći riješiti problemi koje su namrla stoljeća. Preko noći se u povijesti događa samo ono što bi Lujo Vojnović tako strasno želio pripisati nesretnom spletu okolnosti: kapitulacija. Sa stajališta povijesti kraj konkretne situacije jedini je logičan.

Sasma je logično da su braća Vojnovići na kraju završila u jugoslavenskom taboru. Ni taj njihov izbor nije jednoznačan i bez stanovitog pozerstva. Mitotvorstvo je jedina konstanta njihovih projekcija. U njihovoj svijesti mitski je kontinuitet nenačet: samo je raguzejski mit pretopljen u vidovdanski, a ni ovaj, zavisno od okolnosti, nije nezamjenljiv. Stoga mi se za zbuđenost pred novim dobom, za konfuziju proizašlu iz potrebe za modernizacijom i istodobno propašću svih modernizacijskih pokušaja, oglednijim čini opus, ali i životopis daleko manjeg književnika, dubrovačkog plemića Pijerka Bone (Bunića) Lukovića. On je u ustanku protivu Francuza bio među najistaknutijim borcima. Rođen u jednoj od naznamenitijih vlastelinskih obitelji 1788. godine, u vrijeme spomenutih događanja bio je, dakle, u naponu snage. S grupicom ustanika navodno je prodro do Pila i pred sama gradska vrata zabo dubrovačku zastavu.³²

U noći s 8. na 9. prosinca 1813. francuska je posada pokušala protunapad na stožer ustanika u vili Antuna Sorga. Iznenađenje je osujetio sam Pijerko Bona, jedini budan. Razbudio je svoje sudrugove i u boju koji je trajao četiri sata teško je ranjen. Kad je prizdravio, sudbina Dubrovnika, kako kaže Bersa, bijaše se izvršila.³³ Tek tada počinje Pijerkova sudbina. Inače, o njegovoj mladosti ne znamo gotovo ništa. Tradicija nam pripovijeda da je, razočaran ruhom austrijske rubne pokrajine navučene Dubrovniku protivno volji Dubrovčana, otišao iz rodnoga grada i desetak godina boravio u Egiptu. Neko se vrijeme bavio mišlju da ode u Ameriku i ondje se pokuša afirmirati kao glazbenik. Zbog toga je doputovao u Trst, gdje je nabavio notni materijal i spremao se na plovidbu preko oceana. Uplovio je, međutim, u bračnu luku. Oženjen talijanskom barunicom, vratio se kući 1825. godine. Ostatak života proveo je u neimaštini, uglavnom na obiteljskom imanju u Rijeci dubrovačkoj.³⁴

³² Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800.-1880.)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1941: 44. Bersa se, inače, malo osvrnuo na ustanak. Ovaj ljubitelj antičke historiografije koji se godinama nadahnjuje Plinijem Mladim, čitav je događaj, mada u svega nekoliko rečenica, orisao patetičnije od Luja Vojnovića, izivljujući i ovim opisom, kao i brojnim drugima, svoj ideal anakronog antičkog junaštva, životnog stoicizma i uzvišena sklada.

³³ J. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800.-1880.)*: 44.

³⁴ Antun Pavešković, *Slikotvorstvo Pijerka Bunića Lukovića*. Dubrovnik: Biblioteka "D" časopisa "Dubrovnik", 1987.

Nama su zanimljive trideset i jedna njegova drama napisana na hrvatskome jeziku, dvije na talijanskome, nešto pjesama, a bavio se i komponiranjem. Znakovitim se čini podatak da, osim u jednom kratkom dijalogu, nikada nije ni pokušao tematizirati dubrovački ustanak i propast Republike. U pseudopovjesničkim dramama obrađivao je srednjovjekovne teme, nerijetko oživljavajući i staru slavu Dubrovniku, ali tretirajući i razne događaje iz hrvatske i bosanske povijesti, no glavninu opusa čine drame iz svakidašnjeg života, ne osobito originalne, nastale tragom lektire Molièrea, Goldonija, Maggija i Kotzebuea, u kojima osebnim spojem protorealizma, prosvjetiteljske logike i natruha romantizma, uspijeva, ponekad i uvjerljivo, ocrtati atmosferu građanskog života. U pustolovnoj drami *Župnik od Stravče* promovirao je u Hrvatskoj zabavnu pučku dramaturgiju nakićenu hajducima, pucanjem, zamjenama identiteta i ljubavnim zapletom. Njegov kontakt s Gajem i preporoditeljima obećavao je možda i izgledniju karijeru u Zagrebu, novome središtu hrvatstva, gdje su mu nudili intendanturu u budućem hrvatskom nacionalnom teatru, no do nje nije došlo i zato jer se Pijerko sam spremao pokrenuti putujuću kazališnu družinu s ciljem prosvjećivanja puka. Nije daleko stigao u svojim naumima, a nije uspio ni u drugom svom zamišljaju - projekt tiskanja dviju knjiga njegovih drama u Zadru dopro je samo do objave i tiskanja prednarudžbenica. Njegovom smrću 1846. kao da zadugo umire i sjećanje na ustanak protivu Francuza. Javlja se, kako smo vidjeli, tek sporedno, kapilarno, kao pokoji izolirani spomen na stare dane.³⁵

I sam Pijerko kao da je zaboravio na vlastite junačke podvige. Za razliku od nekih vođa koji su ostavili svoja pisana sjećanja, on kao da je osjećao da je događaj u kojemu je sudjelovao bio zapravo povijesni promašaj. Svojevrsna restauracijska revolucija, da je i uspjela, obnovila bi nešto što se ne bi imalo mogućnosti prilagoditi europskome novom dobu. Možda bi neko vrijeme produljila agoniju dubrovačke vlastele, koja nije imala unutarnje snage za bilo kakav razvojni projekt. Frankofilske simpatije nekih vlastelina spram revolucije ukorijenjene su i u aristokratskom egalitarizmu i njegovu protumonarhijskome refleksu. To je i prikriveni nesporazum: revolucionarni egalitarizam većina vlastele u svojoj kući nije mogla iščitati izvan vlastita staleža. Bonapartizam stoga Dubrovčanima nije morao značiti izdaju buržoaskih ideala, nego smrtni udarac raguzejskom načelu kolektivnoga vrhovništva. Pokušaj aristokratske obnove povijesno kontekstualizira preživjelost načela tek prolaznom vježbom protumoderne nostalgije.

³⁵ O Pijerku Boni, vidi i studije: »Pijerko Bunić Luković kao recidiv dramaturgije XVIII. stoljeća.«, »Kako je Pijerko Bunić dramatisirao *Osmana*.«, »Pijerko Bunić Luković u očima preporoditelja.«, »Mirko Bogović i Pijerko Bunić Luković, dramatisatori bosanskog rasula.«, u: Antun Pavešković, *Rubovi*. Zagreb: Erasmus naklada, 2006.

Svijest o vlastitim ishodištima svaki narod utemeljuje na stanovitom broju mitema. Nedržavni narodi, ako nisu bili asimilirani, svoje mitske fiksacije najčešće fokusiraju na državu, odnosno na državnost u bilo kom vidu. Kod Hrvata tu mobilizirajuću ulogu ima hrvatska srednjovjekovna država. Ona nipošto nije mit, ali je oko nje ispleten stanoviti broj mitema. Daleka u vremenu, ona se nastojala prikazati kao dobro koje smo vlastitom krivicom izgubili. Jedina, međutim, država koju su Hrvati uspijevali dugo vremena organizirati i održati upravo je Dubrovačka Republika. S pravom ponosni na nju, nismo ponekad svjesni da se njen fenomen čudesno poklapa s mitom o državnosti koji nas je i održao samosvjesnim narodom. Ono što nas privlači Dubrovniku jest, dakle, sve ono što je, gotovo po načelu sinegdohe, bilo nazočno na tom malom komadu slobodne zemlje a trajno izostajalo u hrvatskoj povijesti: narodni vladari, uređena država, politička mudrost, efikasnost upravljanja na unutarnjem i međunarodnom planu. No, da bi se objektivno spoznavalo sebe i svoj položaj u svijetu, nužno je trijezno misliti. Dubrovačka Republika, dakle, nešto je najsajjnije što nam se u općoj političkoj i kulturnoj povijesti dogodilo. Trajala je upravo onoliko koliko je trebala trajati. I umrla je navrijeme. Njen život, pojava i etabliranje u povijesti, ali i njena smrt - sve je to prožeto kristalno jasnom logikom, upravo usuprot kaotičnim povijesnim zbivanjima koji su ravnali razvitkom glavnine hrvatskoga nacionalnog korpusa. U tu se logiku, svojom uzaludnošću i gestom očekivana ali i promašena otpora povijesnim silnicama, uklapa i ustanak u dubrovačkoj zemlji 1813. i 1814. godine. Njegovi tragovi u kulturnoj svijesti hrvatskog kolektiva svjedoče da tom događaju još uvijek nismo u stanju pronaći primjereno mjesto. Možda se povijest ipak ponavlja.³⁶

³⁶ Najpotpuniji pregled literature o padu Dubrovačke Republike nalazimo u radu Stjepana Ćosića »Slom Dubrovačke Republike prema iskustvima suvremenika.« *Kolo 2* (2008): 129-146.

GOSPARI PRACTISING REBELLION

ANTUN PAVEŠKOVIĆ

Summary

In collective consciousness Dubrovnik continues to live thanks primarily to the memory of a tiny but glorious republic. By the start of the nineteenth century, however, that state had lost its inner strength necessary for survival, as evidenced by both primary and secondary records on the rebellion against the French. Historiography, with the exception of the most recent, ignores this insurrection, whereas some publicistic works with literary ambition tend to accord it a status worthy of a myth. More objective historical approaches, such as that of Robin Harris, show that underneath the Republic was simply doomed to decay. The literary presentation of Dubrovnik's fall by Ivo Vojnović implicitly and only to a certain extent considers, while the publicistic approach of Lujo Vojnović completely neglects the fact that the much-needed modernisation was virtually hindered by the nobility, the latter becoming de facto the main reason of the Republic's fall. Thus shifting the focus of the problem to the French and their role in abolishment of the Republic clouds the issues of the social and political organisation of old Dubrovnik as the main causes of the decline and final fall of the Ragusan state. The fact that one of the rebellion ringleaders, nobleman Pijerko Bona (Bunić) Luković, later dramatist and poet, in his literary works never mentioned the events that marked the fall of the Republic speaks indirectly of how anachronistic and illusory the idea of Ragusan statehood actually was in the new epoch.